

كورد و كيشمه كيشى نوخبهى دهسه لاتدار له روژه لاتى نيوه راست

08-06-2020

نووسه ره كان

زريان روژه لاتى

كورتە : ديمه نى 2020 ى سياسه تى نيوخويى 4 ولاتى روژه لاتى نيوه راست كه كوردستان له نيوياندا به شكراره، تڙى كيشمه كيشى نيوخوييه. ئيستا ئيدى مملانيكان ته نها له نيوان "نوخبهى په راويزخراو" ى كومه لگاي ئه و ولاتاندا نيه، به لكوو قوناخىكى ديكه يشى برپوه و "نوخبهى دهسه لاتدار" يش ئاژاوهى تيكه وتوو. تيگه يشتن له سرووشتى ئه و ناكوكيان، بو كورد و گروپه په راويزخراوه كانى ديكه ى ئه م ناوچه يه پرپايه خه. دواجاريش، ئه و كيشمه كيشه هم دهوله تانى ناوچه كه لاوازترده كات، هم وينه يه كى روونترى رووداوه سياسيه كانى ناوچه كه ش دهرده خات.

زىيان رۆژھەلتى |

دېمەنى 2020 ىيىسىيەتى نىئوخۇيى 4 ۇلتى رۆژھەلتى نىئوپرەست كە كوردستان لە نىئوپاندا بەشكراوہ، تڑى كىشمەكىشى نىئوخۇيىيە. ئىستا ئىدى مەملەنىكان تەنھا لە نىوان "نوخەي پەراوئىزخراو" ى كۆمەلگى ئەو ۇلتانەدا نىيە، بەلكوو قۇناخىكى دىكەيشى بىرپوہ و"نوخەي دەسەلتادار" ىش ئاژاۋەي تىكەوتوۋە. تىگەيشتن لە سرووشتى ئەو ئاكۇكىيانە، بۇ كورد و گروپە پەراوئىزخراۋەكانى دىكەي ئەم ئاۋچەيە پىپايەخە. دواجارىش، ئەو كىشمەكىشمە ھەم دەۋلەتانى ئاۋچەكە لاوازتردەكات، ھەم وئىنەيەكى روونتى رووداۋە سىياسىيەكانى ئاۋچەكەش دەردەخات.

دېمەنى گىشتى؛ زنجىرەي تەنگزە و قەيرانەكان

ئەو چوار دەۋلەتەي رۆژھەلتى نىئوپرەست كە يەككە لە خالە ھاۋبەشەكانىان پىرسى كوردە، بە دەست كۆمەلنىك پىرسى ئالۋزى دەركەيى ۋە دەنالىنن. دۇخى ئالەبارى سىياسەتى دەركەيى و نىئوخۇيى لەگەل شەقىردنى درزى ئاكۇكىيە نىئوخۇيىيەكانى نوخەي دەسەلتادار ۋاپىردوۋە تا ئەو چوار دەۋلەتەي رۆژھەلتى نىئوپرەست، بە گىشتى لە نىئوخۇ زىاتىر روو لە سىياسەتى ئەمنى بىكەن و لە سىياسەتى دەروەش پەنا بۇ ھاۋپەيىمانى و ركابەرى چەكەمەنى بىبەن. ئىران بەردەوامە لەگەشەپىدانى تۋاناي موشەكى و ئەتۆمى خۇي و خەرىكى گەشەپىدانى بالادەستى ھىزى ئاسىمەترىكى خۇيەتى لە ئاۋچەكە. لە تۋركىيا رۆلى ۋە زارەتى نىئوخۇ زۆر زىاتىر بوۋە و پىشەسازى چەكەمەنى ئەو ۇلتەش بە تايىبەتى لە بوارى فرۆكەي بىفرۆكەۋاندا لە گەشەكردنەدايە. سەلجوق بايرىكتار ھاۋسەرى سومەيە كچە گەۋرەكەي ئەردۇغان، دۋاي خۇيىندن لە ئەنىستىتۆي تەكنەلۇزى ماساچۇست گەپايەۋە تۋركىيا و كۆمپانىيى بايكار ماكىناي دانا. ئەو بوۋەتە ئەندازىارى گەشەپىدانى تۋاناي ۇلتەكەي لەبەرھەمەنىانى فرۆكەي بىفرۆكەۋان كە لە ماۋەي لانىكەم بەك سالى رابروودا، لە رووداۋەكانى شەرى دژى پەكەكە، رۆژئاۋاي كوردستان و لىبىيا، كارىگەرىيەكى بەرچاۋى داناۋە. عىراق و سورىيا، ھىشتا ۋەك ئىران و تۋركىيا دەرفەتى بەھىزكردنەۋەي سوپا و بايەخدانى زىاتىران بە چەكەمەنى پەيدا نەكردۇتەۋە.

پىكھاتەي دەسەلتات و سىستەمى نىئوخۇيى ئەم دەۋلەتانە رۆژبەرۆژ موخافزەكارتر و دەسەلتاتگەرتر دەپىت. لە تۋركىيا كە دىموكراسىيەكى رىشەدارترى لەم ئاۋچەيە ھەيە، مەيلى دەسەلتاتگەرايى خەرىكە زىاتىر گەشەدەكات. شەپۇلىكى نەتەۋەگەرايى- ئىسلامگەرايى كە لە كەسايەتى ئاكارى- مەھەپەدا سىمبولىزە دەكرىت، جەلۋى دەسەلتاتى بەدەستەۋەيە و يەككە لە نىشانەكانى دەسەلتاتگەرابوۋنىشى ئەۋەيە كە تۋركىيا لەم سالتانەي دۋايدا كەوتوۋەتە رىزى 10 دەۋلەتى يەكەمى جىھان كە زىاتىر رۆژنامەشانى گىراۋيان ھەيە. لاپردنى فەرمانبەرانى نارازى و جىگۆركىيى نوخەي سەربازى لەجىيى خۇي بوەستى، سەرۆك شارەۋانىيە ھەلپىزىرداۋەكانىش بە بىبارى ۋە زارەتى نىئوخۇ لادەدرىن و تەنانەت بەمدۋايىيە، سىن پەرلەمانتارىش حەسانەيان لاپرا و رەۋانەي زىندان كران و بوەش ھەلپىزاردن خەرىكە بەشنىك لە واتاي خۇي لە دەستەدات. گۆرىنى سىستەمى پەرلەمانى بۇ سەرۆكايەتى، دەرفەتتىكى زۆرى بۇ بەھىزبۋونى دەسەلتاتگەرايى لە تۋركىيا رەخساندوۋە و ئۇپۇزىسۇنىش، گەلنىك رەخنەي لە رۆلى بىنەمالە و كەسانى نىك لە سەرۆككۆمار لە سىياسەتى ۇلتادا گرتوۋە. ھاۋشانى ئەۋەش، دۇخى ئابوۋرى بەھۆي كۆرۋناۋە روۋى لە خراپىيەكى زىاتىر كوردوۋە و ئەمەش كارىگەرى لەسەر ئاستى رەزامەندىيى خەلك داناۋە. بەپىيى دۋاىين راپرسىي دەزگاي مەترۇپۇل- metropol، رىژەي پۇپۇلارىتىيى ئەردۇغان لە 57.2% ى مانگ بەرلە ئىستا، بۇ 50.7% دابەزىۋە. ئەۋىش لە كاتىكدابە كە نەفەرى دۋاي ئەو، ۋاتا مەنسور ياۋاش سەرۆكى شارەۋانى ئەنكەرە، بە 49.6% ۋە، 1 خال جىاۋازى لەگەلدا ھەيە!

ئىران لە ماۋەي كەمتر لە دووسالدا، زىاتىر لە 10 فەرماندەي گىنگى سوپاي پاسدارانى گۆرپوۋە. دوۋكەس كە، لە كاندىدە گىنگەكانى ھەلپىزاردنى 2017 ى سەرۆكايەتى كۆمار بوون و نەپانبردوۋە، بەرپىگاي دىكە بوۋنەتە سەرۆكى دوو دەسەلتاتى گىنگ؛ دەسەلتاتى داد- ئىبراھىم رەئىسى، دەسەلتاتى ياسادانان- مەھمەد باقر قالىباف! بوەش بىجگە لە رابەر، سەرۆكى دوو دەسەلتات لە سىن دەسەلتاتەكى ئىران خەلكى خۇراسان- مەشھەدن كە ھاۋپەيىمانىيەكى رانەگەبەنراۋى نىوان سەرباز- رۇخانىيەكانى ۋەفادارى رابەرى ئىران سىمبولىزە دەكەن. لە كۆي 12 ئەندامى دەستەي سەرۆكايەتى پەرلەمانى ئىران، 7 يان پىشتىر ئەندامى سوپا بوون و زىاتىر لە 240 ئەندامى پەرلەمانى

ئەم خولەش سەربە موخافزەكارەكانى وەفادارى رابەرى ئىران. بەگشتى ھەولئىكى بەرچاۋ بۇ تۆكمەكردن و بەكدەستكردنى دەسلەت لە ئىران لە ئارادايە. لە تەنئىشت ئەوئەشدا دۇخىكى سەختى ئابوورى ھەيە و لەماوئى چەند سالى رابردووشدا، ھەمو سالىك ناپەزايى خەلك دەرکەوتوو.

لە عىراق خواستىكى شىعى بۇ دەسلەتگەرايى لە ئارادايە كە لە سەردەمى مالكى وە دەستىپىكرد و دواتر لە سەردەمى عەبادى بەناوى سەپاندى ياسا درىژەي پىدرا. داواكارى بەشيك لە لايەنە شىعىيەكانىش بۇ گۇرپنى سىستەم بۇ سەركاپەتى لە ئارادايە كە بە لەونىك، خواستىكى دەسلەتگەرايى لە پىشتە. رىژەي بەشدارى راستەقىنەي خەلك لە ھەلبۇزاردنى 2018 زۇر كەمتر بوو لەوئى كە راگەيەنرا و رۇلى دەزگا سەرووھەئىزاردىيەكان لە ئىدارەي وئاندا شتىكى ئاشكرا و حاشاھەئەگرە. لەگەل ئەوئەشدا ناپەزايى جەماوئەرى ھىشتا بەردەوامە. ھەرچەندە ھىشتا دەسلەتگەرايى لە عىراق زىندوو نەبووتەو بەلام، كابىنەي ئەمجارەي كووومەت لەژىر ھەيمەنەيەكى ئەمنى- سەربازىدايە. سەركوئەزىر بۇ خۇي سەركوئەزى دەزگاي ھەوالگىرى بوو و كەسانى سەربازىي وەك عوسمانى غانمى و جومعە عىناد لە چىنى تەونى سىياسەتەكانى ككومەتەكەيدا بەشدارن و ئەگەر ككومەتەكە درىژخايەن بىت، دوور نىيە كە ھەمان رەوتى عەبادى و مالكى درىژە پىدات.

دۇخى سوورىياش لە بەرچاوانە. ككومەت لە جىاتى گۇرپان و چاكسازى پەناي بۇبەكارھىنانى توندوتىژى وھاوپەيمانىي دەرەكى برد ھەتا خۇي لەسەر پىن بھىئەتەو. ئەوئى روودەدات تەنھا ھىشتەوئەي سىستەمە بە زەبر و خواستى دەرەكى!

شەقېردنى درزى ناكۆكئىيەكانى نوخبەي دەسلەتدار

ناكۆكئىيە نىوخۇيەكانى نوخبەي دەسلەتدارى چوار دەولەتەكەي رۇژھەلتى نىوئەراست لە 2020دا گەبىشتووئەتە ئاستىك كە ئىدى بە ئاسانى دزە دەكاتە مىدىا و بئاو دەبىتەو. ھەلبەت ئەمە ئەنجامى كەلەكەبوونى ناكۆكئىيەكان و ئامادەبوونى بەستىنى پىويست بۇ دەرکەوتنىانە نەك ئەوئى كتوپر ھەلتۇقىيىت. لەماوئى 20 سالى رابردوودا، لانىكەم 6جۇرناكۆكئىي گىرنگ لەنىو نوخبەي دەسلەتدارى ئىراندا دەرکەوتوو؛ كىشمەكىشى رىفۇرمخوارز و موخافزەكارەكان، ناكۆكئىي ئەحمەدى نەژاد- خامنەي، پەراوئىزخستنى رەفسەنجانى، كىشمەي لارىجانىيەكان و كىشمەي نىوان سوپا و ئەرتەش! ئەمانە تا ئىستا نەبانتوانىوئە سىستەمەكە ھەلدىن و لەناوى بەرن بەلام، درزى گەورەيان ئىدا دروووستكردووو كە زەحمەتە پىركىيەئەو و لەوانەيە لە قۇناخى پۇست- خامنەي دا شەقى زىاتر بەرىت.

لە توركئىي سەردەمى ئاكارىدا ناكۆكئىيەكانى گولەنىيەكان- ئاكارى، سوپا- ئاكارى و ناكۆكئىي نىوخۇي ئاكارى لە رىزى گىرنگىرتىن درزەكانى نوخبەي دەسلەتدارن. ناكۆكى سوپا و ئاكارى لە دۇسىيەي ئەرگەنەكۇندا گەبىشتە لوتكە و مەللىنى نىوان گولەنىيەكان و ئەردۇغان لە ھەولئى كودەتاكەي 2016دا تەقىيەو. گىرنگىرتىن ناكۆكئىي نىوخۇي نوخبەي دەسلەتدار لە توركئىي ناكۆكئىي نىوخۇي ئاكارىيە. ئەوانەش تەنھا ناپەزايى عەبدوللەتيف شەنەر، عەبدوللا گول و دامەزىراندنى دوو حزبى تازە لە ھەناوى ئاكارى نىن، بەلكوو ناكۆكئىيەكى دىكە لە نىو ئاكارى خەرىكە سەرهەلەدەت ئەوئىش، مەللىنى سولەيمان سۇيلو وەزىرى نىوخۇ لەگەل بەرات ئالبىراك وەزىرى كووومەت و زاواي ئەردۇغانە. ئەم ناكۆكئىيە ئەوئەندە قوولئىوئەتەو كە كارگەبىشتە ئەوئى ئەو دووانە، لەپىش زوومى كامىراكان شان لە شانى يەك بەدن! راپرسىيەكى ئەمدوايەي دزگاي مەترۇپۇل دەرىدەخات كە پۇپۇلارىتى كەسانەي نەتەوئەگەرا ناو ئاكارى وەك خلوسى ئاكار و سولەيمان سۇيلو خەرىكە زىاتر دەبىت. بۇيە لەوانەيە لە داھاتوودا ناكۆكئىي نىوان ئاكارىي كۇن و ئاكارىي تازە سەرهەلەدات. سولەيمان سۇيلو كە 2012 بووئە ئەندامى ئاكارى لەگەل خلوسى ئاكار فەرماندەي پىشووئى سوپا كە ئىستا وەزىرى بەرگىيە و ئەندامى ئاكارىيە، لە رىزى 5 سىياسىيە پىرچەماوئەرەكەي توركئىدان و لە سەرووى 40% يان ھىناو. ئەمانە ئەگەر لەگەل ئەردۇغانىش نەكەونە مەللىنى، پىگەيەكى وايان پەيداكردووو كە ئەردۇغان ناتوانى پىشتگوئىيان بخت.

لە عىراق شىبەكان دەسلەتدارى راستەقىنەي وئان. لە دواي 2003وئە ھەموو حزبەكانىان درز و دابەشبوونى تىكەوتوو و مەللىنىكانىان لەسەر دابەشكردنى دەسلەت لە ئاستىكى بەرزدايە. ئەمە لە نىو سووننە و كوردىشدا بەوجۇرەيە. ھەلبەت خالى جىاكەرەوئى عىراق لە توركئى و ئىران ئەوئەيە كە ھىشتا گرووپ يان دەستەيەك نەبانتوانىوئە بەشئوئەي رىژەي بەسەر ھەموو نوخبەي دەسلەتدار دا زال بىت.

لە سوورىا كىشمەكانى ئەمدوايەي نىوان بەشار ئەسەد و رامى مەخلوفى كوپر خالى، تەقىنەوئەي مەللىنى نىوان ئەلىتى سىياسى و ئابوورىيە لەو وئانە. بۇچوونى جىا ھەن سەبارەت بەوئى كە لەرپووى نىوخۇيەوئە ئەمە دەتوانىت مەللىنى نىوان بىنەمالەيەكى سوننە بىت بە پىشتىوانى ئەسما ئەسەد لەدزى رامى مەخلوف كە بەشئىكى زۇرى ئابوورى سوورىاي لە ژىر دەستدايە، يان لەرپووى دەرەكئىيەوئە ئەمە دەتوانىت مەللىنى نىوان رووسيا و ئىران بىت، بەوئىيەكى كە رامى مەخلوف يارمەتى دارايى ھەندىك لە گرووپە مەللىشكان دەكات كە ئىران پىشتىان دەگرىت و رووسياش لەمە رازى نىيە. ئەوانە راست بن يان نا، شەقېردنى ناكۆكئىيە نىوخۇيەكانى بىنەمالەي ئەسەد لە سوورىا كە بە پالپىشتى دەرەكى لەسەر پىن ماوئەتەو، ئەوان لاوازتر دەكات و زىاتر وابەستەي دەرەوئەيان دەكات.

شەقېردىنى درزى ناكۆكئىيە نىوخۇبئىيەكانى نۇخبەى دەسەلتادار رووداويكى گىرنگە. بېدەچېت سىجرى كۆكردنەوھى ھەموو بەرزەوھەندى و لايەنەكان لەژىرناوى "دوژمن" لەم ناوچەىيە كە ھەندىك لە سەردەكردەكان بۇ گلىركدنەوھى نۇخبە و سەركوتكدردنى نارازايىيەكان بە كارى دىنن، ئىدى وردە وردە بەرەو بەتالبوونەوھە بچىت. ئەو ناكۆكئىيەنەى كە تا ماوھەىك پىش ئىستا بە دەگمەن سەپردەكران، خەرىكە روودەدەن، نۇخبەى دەسەلتادار زياتر لە جاران ئازاوەيان تىدەكەوېت و ئەمەش بۇ شوپىنئىكى وەك رۇژھەلتى نىوھەپاست كە بەشئىكى زۆرى وەرچەرخانە سىياسى و كۆمەلئايەتئىيەكانى بەھۆى مەملانئى نۇخبەكانى دەسەلتادارشكلى گرتووه، رووداويكى گىرنگە. لەوانەىيە بەھۆى ناكۆكئىيە نىوخۇبئىيە نۇخبەى دەسەلتادار، بەرەو سەردەمئىكى لاوازىيە زياترى ئەو چوار دەولتەتە بچىن. ئەمە دەرفەتئىكى بەھىزبوونى بۇ كورد لەھەناودايە ئەگەر كورد لە ئاستى ناكۆكئىيە نۇخبەىيەكانى خۇى كەمتر بكاتەوھە! بىگومان كورد ناتوانن لەوانى دىكە جىاواز بىت بەلام، ئەوھى دەرفەتئىكى بۇ كورد تىداىيە، ئەوھىيە كە بە بەراورد لەگەل نۇخبەى دەسەلتادار لەو چوار دەولتەتە، سەرچاوەىيەكى كەمترى لەبەردەستداىيە تا ئازاوەى لەسەر بكات.